

Тема: Теорія і практика конкретних соціологічних досліджень.

План

- 1. Поняття та види соціологічного дослідження.**
- 2. Етапи проведення соціологічного дослідження.**
- 3. Методи збору соціологічної інформації.**
- 4. Формування та аналіз результатів дослідження.**

Література:

Базова:

1. Соціологія /За ред. В.Г. Городяненка. – К.: Академія, 2018, с. 415 – 506.
2. Соціологія /За ред. В.М. Пічі. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2014, с. 244 – 276.
3. Юрій М.Ф. Соціологія. – К.: Дакор, 2014, с.470 – 492.

Допоміжна:

1. Практикум з соціології /За ред. В.М. Пічі. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2014, с.348 – 365.
2. Соціологія. Наочний посібник для студентів кооперативних технікумів та коледжів /Укл.: Сіробаба Л.А. – К.: НМЦ «Укоопосвіта», 2010, с. 117 – 129.
3. Пігіда А. Про важливість коректного округлення кількості респондентів при побудові вибірки //Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. - №3. – с.150 – 160.
4. <http://stat.hse.ru/>
5. <http://www.sau.kiev.ua>.

Актуальність теми:

Глибоке і всебічне пізнання, осмислення соціальних процесів і явищ, вироблення і реалізація ефективної соціальної політики, управління соціальними процесами, аналіз функціонування соціальних систем і соціальних інститутів, проектування комерційних проектів потребують великого масиву об'єктивної інформації, отримати яку можна в результаті соціологічного дослідження.

У попередніх темах йшлося про загально соціологічні, спеціальні і галузеві соціологічні теорії. Третім важливим рівнем у структурі соціологічних знань є знання, які одержують у наслідок первинного узагальнення даних конкретно-соціологічних досліджень. Усі три рівня

доповнюють один одного, що дає змогу одержати під час вивчення соціальних явищ і процесів науково обґрунтовані результати.

1. Поняття та види соціологічного дослідження.

Соціологічне дослідження є досить складною справою, потребує серйозної і тривалої підготовки.

Надійність і цінність отриманої інформації безпосередньо залежить від оволодіння правилами, технологією його підготовки і проведення.

Соціологічне дослідження – це система методологічних, методичних і організаційно-технічних процедур, пов’язаних між собою певною метою: отримати достовірні дані про явище або процес, які досліджують, про тенденції і протиріччя їх розвитку, щоб ці дані могли бути використані в практиці управління громадським життям.

Основні функції соціологічного дослідження:

- 1) пізнавальна: відкриває нові знання про функціонування і розвиток суспільства, про сутність соціальних явищ і процесів, роль людини в них, спрогнозувати розвиток соціуму;
- 2) методологічна: забезпечує реалізацію міждисциплінарних зв’язків, що зумовлює нові підходи у вивченні соціальної дійсності;
- 3) практична: полягає у виробленні практичних заходів із вдосконалення соціальної реальності, ефективного соціального контролю за суспільними процесами;
- 4) інформаційна: сприяє отриманню соціальної інформації щодо стану і тенденцій розвитку явищ і процесів суспільного життя;
- 5) управлінська: забезпечує соціальне управління на всіх рівнях функціонування соціуму, зворотний зв’язок між суб’єктами (владними, адміністративними структурами, керівниками підприємств) та об’єктами (населенням, окремими соціальними групами, працівниками) управління, вироблення науково-обґрунтованих управлінських рішень.

Соціологічне дослідження слід відрізнити від соціального.

Соціологічне дослідження складають «ядро» більш широких соціальних досліджень – суспільствознавчих досліджень.

Соціальними є дослідження, які проводяться і в інших суспільних науках – в економічній науці, політології, демографії, психології і т.д.

Специфіка кожного етапу обумовлена конкретним видом соціологічного дослідження. Їх виокремлюють залежно від узятих за основу критеріїв: мети дослідження, глибини аналізу, методу збирання первинної соціологічної інформації, об'єкта дослідження, термінів його проведення, відносин між замовником і виконавцем, сфери соціальної дійсності, яку вивчають.

- **за глибиною вивчення:**

1) розвідувальне. У соціологічній літературі зустрічається під назвою зондажного або пілотажного. Вирішує дуже обмежені за своїм змістом задачі. Охоплює невеликі вибіркові сукупності, ґрунтується на спрощеній програмі та стислому інструментарії. Використовується для попереднього обстеження визначеного процесу або явища. Потреба виникає тоді, коли проблема або мало, або взагалі не вивчена (ехет-пол).

2) аналітичне. Основна мета – найбільш поглиблене вивчення явища, коли потрібно не тільки описати структура, але й з'ясувати, що визначає його кількісні та якісні параметри. Має наукову і практичну цінність. Аналітичне дослідження неможливе без детально розробленої програми і відпрацьованого інструментарію.

3) описове дослідження покликані створити відносно цілісну уяву про досліджувані явища, процеси. Здійснюють їх за повною програмою, застосовуючи детально опрацьований інструментарій.

- **за строком проведення:**

- 1) довгострокові (3 – 5 років);
- 2) середньострокові (від 6 місяців до 3 років);
- 3) короткострокові (від 2 до 6 місяців);
- 4) експрес-дослідження (до 1 місяця).

- **за характером дослідницьких завдань:**

1) фундаментальні дослідження спрямовані на встановлення та аналіз соціальних тенденцій, закономірностей їх розвитку і пов'язані з вирішенням найскладніших проблем суспільства;

2) прикладні дослідження націлені на вивчення конкретних об'єктів, соціальних проблем.

- **за способом забезпечення репрезентативності:**

1) суцільне дослідження, об'єктом є вся сукупність респондентів, яка належить до якоїсь спільноти або групи. Найкрупніша з таких спільнот – населення країни. Але є більш дрібні, наприклад: персонал підприємства, мешканці невеликого міста, села тощо. *Різновидом суцільного дослідження є перепис населення. Останній перепис населення в Україні проводився у грудні 2001 року.*

2) монографічне – дослідження, спрямоване на вивчення певного соціального явища або процесу на одному об'єкті, який є представником цілого класу подібних об'єктів.

3) вибіркове дослідження – дослідження, в якому вивчається лише репрезентативна група.

- **за метою:**

1) теоретичне дослідження – спрямоване на глибоке узагальнення зібраного фактичного матеріалу та отримання на цій основі нового знання про об'єкт пізнання;

2) емпіричне дослідження – спрямоване на розв'язання конкретної соціальної проблеми.

- **за частотою проведення:**

1) разове дослідження інформує про стан об'єкта, його кількісні, якісні характеристики на момент дослідження, відображає «моментальний зріз» соціального явища;

2) повторне дослідження – проводять через певні проміжки і часу і дають дані, що відтворюють зміни об'єкта, їх напрями і тенденції. Тобто повторні дослідження проводять кілька разів протягом певного часу на підставі єдиної програми та інструментарію. Серед повторних досліджень виділяють панельні (досліджують зміни одного і того самого об'єкта упродовж певного часу, при цьому обов'язковим є збереження однакової вибірки), трендові (досліджують зміни протягом певного часу на тому самому об'єкті без дотримання вибірки), когортні (досліджують специфічні соціальні сукупності (когорти) впродовж певного часу);

3) соціологічний моніторинг – (в перекл. з англ. суцільний контроль за будь-яким процесом) – збирання первинної емпіричної інформації за спеціальною методикою, яка передбачає регулярне обстеження численних генеральних сукупностей (населення країни, певного регіону тощо)

вибірковим методом за стандартною процедурою та усталеною системою показників.

Висновок:

Отже, соціологічне дослідження є досить складною справою, потребує спеціальної підготовки тих, хто його проводить. Надійність і цінність отриманої інформації безпосередньо залежить від оволодіння правилами, технологією його підготовки і проведення. Розрізняють різноманітні види соціологічних досліджень: за метою проведення, за глибиною виявлення проблеми, за способом забезпечення репрезентативності, за масштабом проведення. Достатньо перспективною формою організації соціальної інформації є соціальний моніторинг.

2. Етапи проведення соціологічного дослідження.

Етапи соціологічного дослідження:

1. Підготовчий. Полягає у виробленні програми та інструментарію: анкети, бланка інтерв'ю, бланка фіксування результатів спостереження, аналізу документів тощо.

2. Збір первинної соціологічної інформації (за допомогою обраного методу).

3. Упорядкування (підготовка до опрацювання) та оброблення зібраної інформації.

4. Аналіз обробленої інформації, підготовка звіту, формулювання висновків і рекомендацій.

Робочий план соціологічного дослідження:

I Розділ - підготовчий:

- розробка програми дослідження;
- підготовка інструментарію;
- формування групи збору первинної інформації;
- проведення пілотажного дослідження.

II Розділ – організаційно-методичний:

- передбачає з'ясування наступних питань:
- що слід зробити?
- де?
- коли?
- у які строки?

III Розділ – обробка отриманої соціологічної інформації:

- виявлення неправильно заповнених анкет;
- кодування запитань;

- введення інформації в ЕОМ;
- обробка інформації, що дає змогу отримати зведені таблиці;
- табуляграми, графіки, діаграми тощо.

IУ Розділ – аналітичний:

- підготовка звіту.

Програма соціологічного дослідження – це науковий документ, що регламентує всі етапи, стадії підготовки організації і проведення соціологічного дослідження.

I Розділ – Методологічний:

- формулювання проблеми, теми, мети, завдань.

Проблема – це реальна життєва ситуація, що містить соціальне протиріччя та потребує цілеспрямованих дій для вирішення.

Мета дослідження – те, заради чого проводиться дослідження, кінцевий результат.

Завдання – логічні етапи досягнення мети дослідження.

- визначення об'єкта та предмета соціологічного дослідження.

Об'єкт – це частина об'єктивної реальності, на яку безпосередньо спрямоване процес пізнання (соціальний процес, сфера соціального життя, трудовий колектив, певні соціальні відносини).

Предмет дослідження – ідеї, властивості, характеристики, притаманні даному об'єкту (*наприклад: об'єкт – трудовий колектив, предмет – соціально-психологічний клімат*), які потребують вивчення).

- логічний аналіз основних понять – структурно-логічне впорядкування основних понять дослідження

Гіпотеза – це очікуваний результат, наукове припущення, що висувається для пояснення фактів, явищ та процесів, пов'язаних із досліджуваним протиріччям реальної дійсності. *У ході дослідження гіпотеза має бути або підтвердженою, або спростованою. Гіпотеза формулюється з використанням понять, які попередньо було інтерпретовано та операціоналізовано.*

II Розділ – Методичний:

- визначення досліджуваної сукупності (вибірка).

Дослідження може бути суцільним та вибіркоvim, тому в другому розділі програми визначається:

- 1) наскільки великий об'єкт дослідження;

- 2) яким буде дослідження: суцільним чи вибіркоvim;
- 3) що є основою вибірки (список, картотека, карта тощо);
- 4) чи претендує вибіркoве дослідження на репрезентативність.

Репрезентативність – це властивість вибіркової сукупності відтворювати параметри та значущі елементи генеральної сукупності.

При проведенні вибіркового дослідження важливо забезпечити репрезентативність дослідження. Репрезентативність залежить від методу вибірки.

Вибірka – сукупність елементів об'єкта соціологічного дослідження, що підлягає безпосередньому вивченню.

Генеральна сукупність - це об'єкт дослідження, на який розповсюджуються висновки соціологічного аналізу.

Вибіркова сукупність – це певне число елементів генеральної сукупності, відібраним за чітко заданим правилом. Елементи вибіркової сукупності (респонденти, документи, що аналізують тощо), які підлягають вивченню (опитуванню), називають одинацями аналізу. Ними можуть виступати окремі люди, їх групи, трудові колективи та ін.

Методи вибірки:

- **стратифікаційна (районована) вибірка** передбачає попереднє групування одиниць генеральної сукупності за певними ознаками, змістові характеристики яких здійснюють вплив на досліджуване явище. *Наприклад, при вивченні кар'єрних стратегій молоді з вищою освітою можна передбачити, що форма навчання (державна чи приватна) буде впливати на їх погляди. У такому разі, всі вищі навчальні заклади поділяють на групи залежно від форми навчання, а потім з кожного типу відбирають респондентів пропорційно чисельності всього контингенту.*

- **«гніздова вибірка»** є протилежною до попередньої. У ній за одиницю відбору для суцільного обстеження беруть групи, колективи. Якщо при районуванні дослідник виокремлює різнотипні під сукупності, то при «гніздовій» вибірці генеральну сукупність розбивають на однорідні групи («гнізда»), всередині яких містяться різнорідні одиниці спостереження. *Наприклад, досліджуючи колективи*

навчальних закладів, за одиницю можна взяти певні учнівські класи, студентські групи тощо.

- **випадковий метод** передбачає випадковий відбір одиниць аналізу, згідно з яким кожна одиниця генеральної сукупності має однакову можливість потрапити до вибіркової сукупності. *Дуже поширений метод. Наприклад, працівників підприємств фіксують на картках, перемішавши картки у барабані, вибирають їх необхідну кількість.*

- **квотна вибірка** застосовується тоді, коли до початку дослідження відомі статистичні дані про контрольні ознаки елементів генеральної сукупності. Будують вибірку сукупність, відтворюючи основні пропорції генеральної сукупності. *Інформацію, яка утворює квоти, одержують з документів державної чи відомчої статистики.* Найчастіше використовують показники за статтю, віком, освітою, типом поселення тощо.

- **стихійна вибірка.** Прикладом є поштове опитування читачів періодичного видання, опитування першого зустрічного на вулицях міста.

- **метод «снігова куля».** Цей метод використовують, коли потрібно опитати декілька сот представників громадських організацій, знаючи, наприклад, лише 10. Тоді інших шукають за допомогою цих 10. Тобто вибірка формується поступово, як снігова куля.

Висновок:

Отже, від того, наскільки грамотно складена програма соціологічного дослідження, буде залежати його успіх у цілому. Підготовка до проведення соціологічного дослідження починається з розробки його програми і робочого плану. Програма соціологічного дослідження є науковим документом, що містить описання проблемної ситуації і соціальної проблеми, визначає мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу дослідження, логічний аналіз основних понять, які використано в дослідженні, методи і техніку здобуття соціологічної інформації тощо.

3. Методи збору соціологічної інформації.

Серед методів збору первинної інформації в соціології особливе місце займає метод опитування. Як показує аналіз вітчизняних і зарубіжних публікацій, що містять результати емпіричних соціологічних досліджень, 60-70% із них містять дані, отримані методом опитування того або іншого різновиду.

Авторитет і популярність цього методу пояснюється цілим комплексом причин. З його допомогою можна одержати таку інформацію, що не завжди відображена в документальних джерелах, не завжди доступна прямому спостереженню.

ОПИТУВАННЯ - метод збору соціальної інформації про досліджуваний об'єкт під час безпосереднього (інтерв'ю) або опосередкованого (анкетування) соціально-психологічного спілкування соціолога й респондента шляхом реєстрації відповідей респондентів на сформульовані запитання.

Для одержання достовірної інформації необхідно, щоб респондент:

- сприйняв потрібну інформацію; правильно зрозумів її;
- зміг згадати, якщо це потрібно, про події минулого;
- вибрав адекватну відповідь на питання, що задається;
- зміг адекватно висловити в словах обрану їм відповідь;
- потрібно, щоб респондент не тільки міг, але і хотів щиро відповісти на питання.

Якість первинної соціологічної інформації залежить від якості методу і якості інструментарію.

Фази:

1. Адаптація;
2. Досягнення поставленої цілі;
3. Зняття напруги.

Класифікація видів соціологічного опитування:

- 1) За характером взаємозв'язку соціолога і респондента: заочні (анкетування) і очні (інтерв'ю), кожний із яких зустрічається в численних різновидах.
- 2) За ступенем охоплення сукупності, яка досліджується: суцільні і вибіркові.
- 3) За ступенем формалізації: стандартизовані (проводяться по заздалегідь підготовленому плану) і нестандартизовані (вільні).
- 4) За частотою проведення: одноразові і багаторазові.
- 5) Специфічні види опитування: анкетування, інтерв'ю, опитування експертів і соціометричне опитування.

АНКЕТУВАННЯ - один із найбільш поширених, найбільш популярних видів.

При анкетуванні респондент сам заповнює анкету в присутності дослідника або без нього. *За формою проведення* воно може бути індивідуальним або груповим. У останньому випадку можна за короткий час опитати велику кількість респондентів. Воно також буває очним і заочним. Найбільше поширені *форми заочного*: поштове опитування, опитування через газету, журнал і телебачення.

Анкета - це тиражований документ, який містить певну сукупність запитань, сформульований і пов'язаних між собою за встановленими правилами. Дослідник втрачає контроль у момент роздачі або розсилання анкети. Тому її конструкція, звертання, питання, коментарі повинні бути зрозумілими для респондента.

Соціологічне інтерв'ю - метод збору соціологічної інформації, заснований на вербальній соціально-психологічній взаємодії між інтерв'юером і респондентом із метою одержання необхідних даних.

За технікою проведення:

- 1) вільні (тривала бесіда без деталізації питань);
- 2) формалізовані (стандартизовані) – спілкування регламентоване детально розробленою анкетною;

За процедурою проведення:

- 1) панельне; 2) групове й індивідуальне; 3) клінічне; 4) фокусоване; 5) ненаправлене.

Переваги інтерв'ю:

- 1) інтерв'ю допомагає одержати більш глибоку інформацію про думки, мотиви і уявлення респондентів;
- 2) можливість вести спостереження за психологічними реакціями респондентів.
- 3) особистий контакт інтерв'юера з респондентом забезпечує максимальне заповнення анкети;
- 4) особистий контакт соціолога і респондента забезпечує більш серйозне відношення респондента до опитування.

Недоліки інтерв'ю:

- 1) пошук психологічного контакту з кожним респондентом;
- 2) дороговизна;
- 3) трудомісткість підготовки інтерв'юерів;
- 4) проблема анонімності.

Експертні опитування. Під час масових опитувань (анкетування, інтерв'ю) джерелом соціальної інформації про певні аспекти об'єкта є представники цього самого об'єкта. Однак іноді необхідно одержати спеціальну інформацію, яка може надходити тільки від компетентних осіб – експертів, які мають глибокі знання про предмет чи об'єкт дослідження.

Критерії відбору експертів: 1) рід занять; 2) стаж роботи; 3) компетентність. Для визначення рівня компетентності використовують два методи: самооцінку і колективну оцінку.

Соціометричний метод опитування – один із різновидів опитування, який використовують для вивчення внутріколективних зв'язків шляхом з'ясування стосунків між членами колективу.

Термін «соціометрія» від лат. Societas – спільність, суспільство і metria – вимірювання. Тобто буквально: вимір міжособистісних взаємовідносин у групі.

Соціологічне спостереження – метод збору наукової інформації, сутність якого полягає в безпосередній реєстрації фактів, явищ, процесів, що відбуваються у соціальній реальності.

Особливості застосування методу спостереження:

- подія та спостереження за нею відбуваються одночасно;
- безпосередній контакт соціолога з об'єктом дослідження;
  - цілісність сприйняття, єдність раціонального та емоційного в процесі спостереження;
- спостереження є складовою інших методів.

Переваги:

- оперативність отримання інформації;
- відносна дешевизна, не потрібен складний інструментарій;
- можливість використання в пошукових дослідженнях.

Недоліки:

- суб'єктивізм;
- неможливі повторні спостереження подій, що досліджуються;
- інформація переважно про дії людей, а про цілі, мотиви, цінності її практично немає;

Метод соціального експерименту – метод дослідження, під час якого отримують інформацію про кількісні та якісні зміни характеристик, діяльності та поведінки соціального об'єкта (індивіда, групи, спільноти) під дією певних факторів, у спеціально створених умовах, підконтрольних експериментаторові.

Соціологія запозичила його з природничих наук, де він є одним з найпоширеніших. Це загальнонауковий метод.

Переваги:

- дає змогу створювати сконструйовану модель соціального процесу й перевіряти її раціональність та доцільність;
- надає можливість використовувати сучасні дослідницькі технології.

Недоліки:

- неможливість повної аналогії соціального експерименту з соціальною реальністю;
  - відносно великі витрати коштів та часу на проведення експерименту;
- не завжди можлива реалізація експериментів в соціальній практиці.

Аналіз документів – один із основних методів збору даних у соціологічних дослідженнях, що спрямований на отримання надійної соціальної інформації, зафіксованої в документах.

Переваги:

- стабільний стан об'єкта дослідження, можливість повторного звернення до об'єкта;
  - в об'єкті міститься не тільки інформація, а й ставлення авторів до неї;
- інформація упорядкована, структурована, узагальнена.

Недоліки:

- дослідження носить пасивний характер, оскільки дослідник не має контакту з реальністю;
- висновки дослідження будуються на підставі вторинної інформації.

Висновок:

Отже, різноманітність спеціальних методів соціологічного дослідження забезпечує збір, нагромадження, переопрацювання та використання необхідної об'єктивної, конкретної та достовірної інформації про реальні соціальні явища, події та процеси суспільного життя.

4. Формування та аналіз результатів дослідження.

Останнім етапом будь-якого соціологічного дослідження є обробка й аналіз соціологічної інформації.

Головна мета даного етапу - аналіз і інтерпретація отриманих даних, формулювання висновків і рекомендацій щодо рішення проблемної ситуації.

Методи обробки - це засоби перетворення даних, отриманих у ході соціологічного дослідження з метою зробити їх доступними для огляду,

компактними, придатними для змістовного аналізу.

Як правило, для спрощення оброблення всі значення ознак кодують числами, тому дані для оброблення становлять прямокутну таблицю (матрицю) чисел. Кожний рядок цієї таблиці відповідає одному об'єкту, а кожний стовпчик – певній ознаці. На перетині певного рядка та стовпчика цієї таблиці знаходиться значення певної ознаки певного об'єкта.

Ознаки поділяються на кількісні і якісні. Якісні ознаки не мають кількісного виразу (стать, задоволеність умовами праці), кількісні ознаки мають одиниці вимірювання. *Наприклад, одиницею вимірювання кількісної ознаки «вік» є рік, «заробітна плата» - гривня.* Ці ознаки називають ознаками, заданими у метричній шкалі.

Якісні ознаки теж кодують: жіноча стать – 1; чоловіча – 2.

З точки зору застосування технічних засобів можна виділити обробку ручну і з використанням ЕОМ. Ручна обробка використовується при невеликих масивах інформації (до 100 анкет) і при невеликому обсязі інформації в анкеті. *Прикладом досліджень, у котрих часто використовується ручна обробка, є пілотажні, експертні і соціометричні опитування.*

Виділяються такі **етапи опрацювання й аналізу даних**:

1. Редагування даних. Мета - підготовка інформації до введення в комп'ютер. Анкети, заповнені респондентами можуть містити множину помилок, неточностей. Тому після закінчення опитування завжди проводять перевірку кожної анкети і її редагування. Найбільше типовими помилками є: неповне заповнення анкети, тобто відсутність відповідей на окремі питання, суперечливість відповідей і т.д. Дуже часто на стадії редагування деякі анкети бракуються.

2. Кодування даних. Мета - перетворення зібраної інформації в цифрову форму, що у свою чергу призначена для опрацювання на ЕОМ. У більшості випадків варіанти відповідей на питання анкет кодуються на стадії її створення, і респондент безпосередньо відзначає той код, що відповідає його відповіді. На цьому ж етапі відбувається кодування відкритих питань.

3. Перенесення даних на машинні носії, тобто введення даних до ЕОМ.

4. Безпосереднє опрацювання. Результатом цього етапу є отримання узагальнених даних за всім масивом інформації.

5. Аналіз отриманих результатів. На цьому етапі описуються і пояснюються узагальнені дані, формулюються висновки, висуваються нові гіпотези, розробляються рекомендації.

За підсумками будь-якого соціологічного дослідження складається **звіт**. Звіт є вихідним документом підготовки рішень та різного роду літературних матеріалів у вигляді монографій, колективних публікацій, книг, збірників статей, дисертацій і ін.

Розділи звіту:

1. Методологічний розділ, в якому описується програма дослідження: проблемні ситуації, цілі, завдання, об'єкт і предмет, обґрунтування вибірки, інструментарію, методів збору інформації тощо.
2. Інтерпретація результатів дослідження - змістовний аналіз отриманих результатів.
3. Практичні висновки і конкретні рекомендації щодо рішенням досліджуваної проблеми.
4. Додатки (таблиці, графіки, діаграми тощо).

Соціологічне дослідження є досить складною справою, потребує спеціальної підготовки тих, хто його проводить.

Висновок:

Отже, одержані після проведення соціологічного дослідження дані підлягають інтерпретації. Соціолог має підготувати підсумковий документ аналізу соціологічної інформації: звіт, інформаційну записку, аналітичну записку, звіт про науково-дослідну роботу.

Загальний висновок:

Отже, соціологія не лише своєю теоретичною частиною, але й методологією проведення соціологічних досліджень збагачує арсенал наукових досліджень інших наук, які вдаються до таких досліджень з метою оперативного одержання об'єктивних даних про різні сторони соціальної дійсності.

Конкретні соціологічні дослідження слугують теоретичним узагальненням і висновкам, виробленню рекомендацій і пропозицій для соціальної практики на всіх рівнях.

Особливе значення для соціології, для різних соціальних і політичних структур має вивчення громадської думки, тобто одержання відомостей про ставлення населення до тих або інших подій соціального життя, їх думки щодо соціальних проблем, способів розв'язання.

Викладач _____ Ю. В. Кулик